

УДК 378.015.31:7.021.2

**Методологічні аспекти формування готовності майбутнього вчителя
трудового навчання та технологій до організації
творчо-конструкторської діяльності учнів**

Марущак Оксана Василівна,

к.п.н., доцент

Дрончак Наталя Анатоліївна,

Шевчук Наталія Олександрівна

студентки

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

ksanamar77@gmail.com

Анотація: У статті обґрунтовано об'єктивну необхідність і розкрито методологічні аспекти формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів на уроках технологій. Сформульовано організаційно-педагогічні умови формування досліджуваного феномену. Визначено структурні компоненти готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-операційний та рефлексивний.

Ключові слова: вчитель трудового навчання та технологій, творчо-конструкторська діяльність, методологічні аспекти, готовність до організації діяльності, організаційно-педагогічні умови, структурні компоненти.

Інформаційно-технічні зміни у сучасному суспільстві підвищують вимоги до професійної підготовки фахівців у будь-якій галузі, у тому числі й до підготовки вчителів, у цілому, та вчителів трудового навчання та технологій, зокрема. Професійна підготовка майбутнього вчителя трудового навчання та технологій передбачає формування у нього конструкторсько-проектувальної та проектно-художньої культури, що безпосередньо пов'язано з дизайном, роль якого у предметно-просторовому середовищі змінюється у часі [1, с. 63]. Дизайн використовує як основний метод проектну діяльність – дизайн-проекування, яке становить «особливий вид творчої діяльності, пов'язаний з розробкою дизайн-об'єкта за принципом: функціональність, конструктивність, краса, що поєднує в собі наукове та інтуїтивне передбачення і потребує постійного розвитку проектних здібностей» [2, с. 176]. Пропедевтикою дизайнерської діяльності можна вважати трудове навчання (технології), яке широким спектром охоплює різні види діяльності, у тому числі і проектну [3, с. 322]. Рішення проектного дизайнерського завдання передбачає ґрунтовну художньо-конструкторську підготовку, яка є складовою творчо-конструкторської діяльності, майбутнього вчителя трудового навчання та технологій.

Українськими науковцями досліджені питання розвитку технічного та творчого мислення, конструкторської діяльності, формування техніко-конструкторських знань і вмінь, розвитку окремих компонентів художньо-конструкторських здібностей, технічної обдарованості (А. Гедвілло, В. Гетта, В. Делік, Б. Красовський, Г. Левченко, В. Моляко, В. Поляков, В. Сидоренко, Г. Терещук, Д. Тхоржевський та ін.). Заслужують на увагу дисертаційні роботи, які висвітлюють окремі питання досліджуваної проблеми (Л. Денисенко, Н. Знамеровська, Б. Сіменам, М. Тименко, Т. Тхоржевська, Л. Шпак і ін.).

Творчо-конструкторська діяльність – достатньо складний процес, що інтегрує в собі не лише проектування, конструювання, дослідно-конструкторські розроблення, моделювання, раціоналізацію, винахідництво, а й формування творчих здібностей особистості, коли проявляється вміння бачити

у звичайних речах нові якості і форми. Увесь процес творчого конструювання – це постійний пошук технічного рішення. Іншими словами, творчо-конструкторську діяльність можна визначити як конструювання з елементами творчості, конструкторське рішення з подоланням суперечностей. Цезумовлює необхідність такої організації творчо-конструкторської діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) на уроках технологій, за якої реалізуються всі етапи творчого процесу: підготовка винаходу, робота над ним, матеріальне втілення задуму. Відтак, організація творчо-конструкторської діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів на уроках технологій висуває вимоги щодо готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до організації такої діяльності, що й окреслює предмет нашого дослідження.

Готовність учителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів визначає сукупність пов'язаних з нею мотивів професійної діяльності; засвоєних знань про сутність творчо-конструкторської діяльності та закономірності її організації в педагогічному процесі, а також гностичних, проектувальних, конструктивних, організаційних, комунікативних і рефлексивних умінь, що необхідні для ефективної організації досліджуваної діяльності.

Узагальнені результати дослідження дали змогу виокремити організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів, зокрема: формування у майбутнього вчителя трудового навчання та технологій стійкого професійного інтересу до організації творчо-конструкторської діяльності учнів; інтеграція творчо-конструкторської та професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій; моніторинг готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації розглядуваної діяльності.

Обґрунтуємо першу організаційно-педагогічну умову. Педагогічна діяльність передбачає такі самі мотиваційні орієнтації, що й навчальна, а саме,

зовнішні мотиви, наприклад, мотив досягнення, і внутрішні мотиви, наприклад, орієнтація на процес і результат своєї діяльності. Ефективність формування стійкого професійного інтересу до організації творчо-конструкторської діяльності учнів буде забезпечуватися за умов орієнтації під час навчання у педагогічному закладі вищої освіти (ЗВО) на інтереси студентів і формування мотивів навчання, серед яких першочерговими є пізнавальні інтереси і професійні схильності.

Під час організації творчо-конструкторської діяльності студентів, які здобувають кваліфікацію магістра середньої освіти (Трудове навчання та технології), викладача трудового навчання та технологій і креслення, вчителя дизайну середовища і костюма, ми використовували різні способи впливу на їхню мотивацію до такої діяльності, наприклад: демонстрація значущості та цінності творчості і творчо-конструкторської діяльності, їх освітнього й виховного потенціалу в різних формах трудової та професійної підготовки в освітній галузі «Технологія» у вивченні майбутніми вчителями дисциплін професійно-педагогічного спрямування; використання інтерактивних технологій навчання, а саме: технологій проблемного навчання, організації проектно-діяльності студентів; кейс-технології (case-study), яка передбачала самостійну розумову діяльність студентів пошукового характеру, індивідуальне «прийняття» навчальної проблеми і спонукало студента до особистих переживань, емоційної активності; введення в систему вимог до організації педагогічної практики майбутніх учителів трудового навчання та технологій виконання завдань, що безпосередньо пов'язані з організацією творчо-конструкторської діяльності учнів; залучення майбутніх учителів до науково-дослідної діяльності, що пов'язана з дослідженням проблем організації творчо-конструкторської діяльності учнів (виконання навчальних завдань, у тому числі під час виробничої та навчальної практик; лабораторних робіт; курсових і випускних кваліфікаційних робіт, що містять елементи наукових досліджень або мають реальний науково-дослідний характер; участь студентів у студентських наукових заходах різного рівня (кафедральні, факультетські,

міські, регіональні, всеукраїнські, міжнародні), що стимулюють індивідуальну творчість студентів).

У контексті другої організаційно-педагогічної умови констатуємо, що інтегративний, міждисциплінарний характер конструкту «готовність до організації творчо-конструкторської діяльності» не дозволяє розглядати його формування узмісті конкретних навчальних предметів, курсів, дисциплін. Відтак, однією з основних умов формування такої готовності є інтеграція творчо-конструкторської та професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців, в процесі якої засвоюються форми, методи та прийоми управління цією діяльністю. Саме тому в системі підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів ЗНЗ мають враховуватися такі чинники: ґрунтовний аналіз змісту програм з психології та педагогіки, основ теорії технологічної освіти, теорії та методики навчання технологій з метою виокремлення навчального матеріалу, що дублюється, і межпредметного коригування діючих навчальних програм; розроблення міждисциплінарних спецкурсів, метою яких є формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів; збільшення частки самостійної роботи студентів за рахунок використання міждисциплінарних проблемних педагогічних завдань, розв'язання яких вимагає від студентів вміння інтегрувати знання, вміння і навички, необхідні для організації творчо-конструкторської діяльності учнів; підвищення ефективності педагогічної практики як одного з основних показників формування готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів; використання потенціалу виконання курсових і дипломних робіт.

Третя організаційно-педагогічна умова передбачає моніторинг готовності майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів ЗНЗ на уроках технологій. Моніторинг професійного розвитку особистості, у широкому

розумінні, полягає у безперервному науково-обґрунтованому дослідженні професійно важливих особистісних характеристик, що детермінують професійне становлення студента, а також параметрів, які дають змогу оцінити рівень професійного розвитку і відхилення від напрямку професійного становлення. Результати моніторингу призначені для визначення загальної оцінки рівня професійного розвитку особистості і для оперативного використання в управлінні педагогічним процесом.

Розуміння готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів як професійної характеристики, що динамічно розвивається, дало нам змогу виокремити в її структурі такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-операційний та рефлексивний.

Мотиваційно-ціннісний компонент розглядуваної характеристики відображає рівень розвитку властивих майбутньому вчителю мотивів професійної діяльності, що пов'язані з організацією творчо-конструкторської діяльності учнів. Він передбачає усвідомлення цінності творчості як феномену суспільно-історичної практики; усвідомлення значущості творчо-конструкторської діяльності як виду суспільно-корисної діяльності з перетворення навколишнього природного і предметного середовища, створення соціально значущих матеріальних цінностей; мотивація педагогічної діяльності; усвідомлення цінності освітнього та виховного потенціалу навчання учнів творчо-конструкторської діяльності в різних формах трудової і професійної підготовки в освітній галузі «Технологія».

Когнітивний компонент досліджуваного феномену характеризується рівнем загальнопедагогічних, методичних, спеціально-предметних знань, який властивий майбутньому вчителю трудового навчання та технологій. Зазначені знання необхідні йому для ефективного управління творчо-конструкторською діяльністю учнів і передбачають знання сутності та структури творчо-конструкторської діяльності; особливостей реалізації структури і змісту творчо-конструкторської діяльності в різних формах

освітнього процесу та діяльності учнів на різних етапах навчання; технологічної послідовності етапів проектно-творчої діяльності, її взаємозв'язку з конструкторським процесом; знання тауміння з основ дизайну і т.д.

До змісту діяльнісного компоненту готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів належать гностичні, проектувальні, конструктивні, організаційні та комунікативні вміння. Конкретизуючи ці вміння у контексті досліджуваного феномену нами були виокремлені: гностичні вміння – вміння здобувати, поповнювати й розширювати свої знання з творчо-конструкторської діяльності; володіння загальними основами культури творчо-конструкторської діяльності; проектувальні вміння, які полягають у здатності планувати творчо-конструкторську діяльність учнів; володіння навичками проектування технологічного процесу моделювання, конструювання, виготовлення та художнього оброблення виробів з різних матеріалів; конструктивні вміння, що виражаються у виборі оптимальних прийомів і способів організації творчо-конструкторської діяльності учнів, у володінні досвідом реалізації власних творчих ідей, проектів або створення аналогів відповідно до тематики творчо-конструкторської діяльності, а також у володінні технологіями організації творчо-конструкторської діяльності учнів на різних етапах навчання; комунікативні вміння, що передбачають оволодіння майбутнім учителем навичками інформаційно-комунікаційного спілкування, тобто навичками передачі інформації, реалізації управлінської, інформаційної, емотивної та контактної функцій.

Рефлексивний компонент готовності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів полягає: у сформованості рефлексивної позиції щодо оцінки готовності до управління творчо-конструкторською діяльністю учнів; у професійно-особистісній зосередженості на особистості учня в процесі навчання (суб'єктна спрямованість); в особистісній включеності у навчальну ситуацію,

щорефлексивно відображається, яка проявляється в осмисленні й усвідомленні своєї причетності та відповідальності за результати діяльності учня; у конструюванні та адаптації навчального матеріалу відповідно до можливостей учня; у прогнозуванні можливих труднощів під час вивчення цього матеріалу; у стимулюванні самостійних дій учня під час вирішення творчо-конструкторського завдання.

Таким чином, організаційно-педагогічна структура процесу підготовки вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів ЗНЗ на уроках технологій має містити такі компоненти: мотиваційно-творчу основу, яка передбачає формування творчої спрямованості вчителя трудового навчання та технологій шляхом усвідомлення і прийняття цінностей творчості, необхідності та можливостей саморозвитку творчого потенціалу; цільові орієнтири процесів підготовки, спрямовані на формування суб'єктності фахівця, при цьому провідною його характеристикою як суб'єкта діяльності та творчості є творча активність; змістовну основу з характерною системою методологічних, психолого-педагогічних і технологічних компетенцій з розвитку творчої особистості, у тому числі власного творчого потенціалу, яка передбачає вивчення й аналіз передового педагогічного досвіду в практиці освітніх установ; технологічну основу, що забезпечує обов'язкову участь майбутнього вчителя трудового навчання та технологій у самостійній творчій діяльності з проектування й реалізації педагогічних систем розвитку творчих здібностей учнів і власного творчого потенціалу; педагогічну рефлексію досягнутих результатів фахівця на всіх рівнях і ступенях професійної підготовки вчителя трудового навчання та технологій на основі показників якості.

Систему критеріїв і показників ефективності підготовки майбутнього вчителя в педагогічних закладах вищої освіти до розвитку творчих здібностей учнів слід розглядати по відношенню до особистості (учня, педагога), педагогічного процесу та системи взаємовідносин і взаємодій між суб'єктами. Результатом реалізації вищезазначеної структури процесу має стати

формування готовності вчителя трудового навчання та технологій до організації творчо-конструкторської діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів на уроках технологій.

Список літератури:

1. Марущак О. В., Король В. П. Формування у майбутнього вчителя технологій професійної компетентності з основ дизайну // Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика: матеріали II Всеукр. наук.-практ. заочної конф., (21-22 берез. 2017 р., м. Полтава) / уклад. Є. В. Кулик, І. В. Савенко; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, каф. основ виробництва та дизайну. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. – С. 62-71. – <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7832>.

2. Марущак О. В., Луп'як Д. М. Формування проектної культури майбутнього вчителя технологій // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: збірник наукових праць. – Вип. 51. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 174-179.

3. Марущак О. В., Савчук І. В., Казьмірчук Н. С. Дизайн у системі професійної підготовки майбутніх учителів технологій // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. – Вип. 50. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. – С. 324-328.